
ÚVOD

V našej krajine je service-learning stále málo využívanou, hoci vysoko efektívnou vzdelávacou metódou, zvlášť v pomáhajúcich profesiách. Spracovali sme preto učebnicu, ktorá môže pomôcť vysokoškolským študentom a študentkám v efektívnejšom využívaní praktických skúseností. Zároveň môže prispieť k propagácii tejto metódy a jej rozšíreniu v akademickom prostredí Slovenska. Z poslania univerzity totiž vyplýva, že vzdelávanie, nielen sociálnych pracovníkov a pracovníčok, by malo zahŕňať viac, ako len akademické úspechy. Je dôležité, aby okrem profesionálnych kompetencií rozvíjala aj morálku, občianstvo a formovala uvedomenie hodnoty demokracie. Prostredníctvom service-learning majú študenti a študentky štruktúrovanú príležitosť riešiť úlohy, ktoré sú zamerané na riešenie reálnych potrieb jednotlivcov, skupín, komunit, intencionalne prispôbenými na učenie a rozvoj profesionálnych kompetencií, zároveň s dosahovaním vzdelávacích cieľov prostredníctvom reflexívnej analýzy.

Princípy service-learning vytvárajú optimálny priestor pre prepojenie akademických vedomostí s reálnym výkonom, resp. poskytovaním služieb v praxi, v rámci štruktúrovaného vedenia. Service-learning, v porovnaní s bežným vyučovacím procesom, vytvára vhodné podmienky k efektívnejšiemu rozvoju sociálnej zodpovednosti; zvyšovaním tolerancie voči rôznorodosti prispieva k uvedomeniu a redukcii stereotypov a predsudkov a taktiež rozvíja multikultúrne kompetencie (zahŕňajúc uvedomenie – individuálne uvedomenie vlastných hodnôt, kultúry a predpokladov; vedomosti – individuálne vedomosti o kultúrne odlišných skupinách a zručnosti – uvedomenie a vedomosti iných kultúr k tvorbe kultúrne vhodných postojov a správania voči týmto skupinám); učí využívať sociálne a interpersonálne zručnosti

k tvorbe a udržiavaniu pozitívnych interpersonálnych vzťahov; rozvíja porozumenie sociálnym nerovnostiam a sociálnym problémom v širších kontextoch; rozvíja komunikačné zručnosti; porozumenie individuálnym rozdielom v práci s konkrétnou klientelou; rozvíja schopnosť rozhodovania a zodpovedného správania v personálnych, školských i komunitných kontextoch a celkovo podporuje profesionálny rast.

Poskytovanie služieb konkrétnej komunite, vychádzajúcich z jej reálnych potrieb, má pozitívny dopad aj na samotnú komunitu. Reálne mapovanie terénu, zisťovanie potrieb komunity, príprava a realizácia konkrétnej služby majú veľký potenciál k rozvoju občianskeho povedomia, zodpovednosti a angažovanosti študentov a študentiek a k uskutočňovaniu sociálnych zmien. Zároveň, takáto služba má potenciál zmocňovať študentov a študentky k realizácii zmien v kontexte vnímaných sociálnych nerovností.

Špecifikom učebnice je, že je zameraná na školskú sociálnu prácu, ktorá síce v zahraničí patrí k významným oblastiam sociálnej práce, avšak u nás je zatiaľ spoločensky nerozpoznanou, s určitou dávkou optimizmu môžeme povedať konštituuujúcou sa profesiou. Význam tejto metódy je tak nepochybný aj v rozvoji povedomia a záujmu študentov a študentiek sociálnej práce o školské prostredie, čo sa ukazuje ako dôležité s ohľadom na skutočnosť, že školská sociálna práca je v rámci Slovenskej republiky relatívne novou službou. Táto oblasť sa súčasne vyznačuje aj absenciou výskumov zameraných na rozpoznanie potreby a skúmanie možností školskej sociálnej práce. Na druhej strane mnohé výskumy detí a mládeže preukazujú tendenciu nárastu rôznorodých problémov žiackej populácie, ktoré svojim mnohdimenzionálnym charakterom vyžadujú zaangažovanie viacerých odborníkov a odborníček. Za jeden z determinantov etablovania školskej sociálnej práce na Slovensku je možné považovať aj nízku mieru iniciatívy zo strany samotných sociálnych pracovníkov, pracovníčok.

V súvislosti s momentálnymi celospoločenskými zmenami a rozšírením problémov v sociálnom fungovaní žiakov a ich rodín, je potrebné diskutovať otázku pregraduálnej prípravy (školských) sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Túto výzvu vnímame aj v kontexte skúseností s realizovaním kurzu venovanému školskej sociálnej práci, kde prejavili študenti a študentky nízku mieru informovanosti o školskej sociálnej práci. Zároveň si vedeli len ťažko predstaviť realizovanie jednotlivých intervencií sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami v systéme školy, čo je pochopiteľné vzhľadom k tomu, že v súčasnosti je škola dominantnou oblasťou praxe skôr pedagogických profesií. Pre zvýšenie potenciálu a záujmu študentov, študentiek o školské prostredie však nestačí len teoretická príprava. Ako kľúčová sa javí aj praktická časť, ktorá by im umožnila priamu skúsenosť a takisto by mohla dopomôcť ku konkretizácii predstáv zamestnancov, zamestnankýň školy, rodičov a širšej komunity o službách školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok.

Cieľom učebnice je ponúknuť študentom a študentkám sumarizované poznatky z oblasti vzdelávania sociálnych pracovníkov a pracovníčok pre oblasť školskej sociálnej práce s využitím metódy service-learning, aby im umožnila získať základné informácie z predmetnej problematiky a pomohla zorientovať sa v týchto aktuálnych fenoménoch. Učebnica nemá ambíciu poskytnúť vyčerpávajúce východiská, ponúka rozpracovanie vybraných aspektov. Je výsledkom štúdia odbornej literatúry a skúseností nadobudnutých počas realizácie tejto metódy v univerzitných podmienkach v rámci pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov a pracovníčok.

Je určená najmä študentom a študentkám študijného odboru sociálna práca, ale užitočná bude aj pre ďalšie, najmä charitatívnu a misijnú prácu/službu; riadenie a organizáciu sociálnych služieb; misiológiu, diakoniu a sociálnu prácu; sociálne služby a poradenstvo; sociálne a misijné služby v rómskych komunitách; integratívnu sociálnu prácu; preventívnu sociálnu prácu, ale tiež animáciu voľnočasových aktivít;

probačnú a mediačnú prácu; andragogiku; špeciálnu, liečebnú a sociálnu pedagogiku; psychológiu.

Učebnica rozpracúva nosnú problematiku postupne, v rámci nadväzujúcich parciálnych otázok: školská sociálna práca, service-learning v školskej sociálnej práci a napokon supervízia v rámci service-learning v školskej sociálnej práci. Tieto témy zároveň tvoria jednotlivé kapitoly učebnice.

Prvá kapitola, *Ekologická perspektíva v školskej sociálnej práci*, uvádza do problematiky. Jej obsah je zameraný na charakteristiku uvedenej perspektívy ako nosného východiska či ústredného referenčného rámca pôsobenia školskej sociálnej práce a jej vymedzenie v rámci vybraných aspektov. Kapitola približuje ciele, činnosti a roly školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok formulovaných na princípoch ekologickej perspektívy. Školský sociálny pracovník je v tomto zmysle vnímaný hlavne ako prostredník medzi školou, rodinou a komunitou, ktorého cieľom je eliminovať rizikové a posilňovať protektívne faktory v sociálnom prostredí dieťaťa. Na Slovensku zatiaľ formálne absentuje profesia „školský sociálny pracovník“. Napriek tomu ale v pilotných projektoch táto profesia a pozícia už bola vytvorená. Špecifická pozornosť je preto zameraná aj na analýzu legislatívy a priblíženie praxe školskej sociálnej práce v našich podmienkach.

Druhá kapitola, *Service-learning v školskej sociálnej práci*, opisuje základné charakteristiky service-learning, predstavuje špecifiká i jednotlivé fázy tejto metódy v príprave školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Dôležitým prvkom v ich vzdelávaní je praktická príprava, v rámci ktorej nadobúdajú špecifické kompetencie. Service-learning v sebe integruje prvok služby aj vzdelávania a zároveň je jednou z oblastí hnutia občianskej angažovanosti vo vysokoškolskom vzdelávaní. Charakteristické pre service-learning je, že študentky a študenti sa stávajú priamymi aktérmi a spolutvorcami pri kreovaní efektívneho systému pomoci a služieb, nielen vykonávateľmi zadaných úloh alebo pasívnymi príjemcami poznatkov. Preto kapitola ve-

nuje nosnú pozornosť tiež úlohám študentov a študentiek zapojených do service-learning. Záver kapitoly je venovaný udržateľnosti projektu v rámci service-learning.

Tretia kapitola, *Service-learning a supervízia*, opierajúc sa o reflexívnu povahu sociálnej práce, opisuje niektoré charakteristiky i špecifiká supervízie v rámci service-learning, ako jedného z najefektívnejších spôsobov zlepšovania profesionálnych kompetencií školských sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Okrem základných poznatkov z tejto oblasti, kapitola načrtáva nosné východiská service-learning, a teda aj supervízie v service-learning, a to skúsenostné/zážitkové učenie a najmä koncept reflexivity. Osobitú pozornosť venuje intervízii, ako špecifickej skupinovej formy supervízie, efektívnej práve v service-learning.

Každá kapitola ponúka, okrem teoretických východísk, aj príklady z praxe. Ich zámerom je lepšie priblížiť uvádzané poznatky čitateľom a čitateľkám a ilustrovať vybrané aspekty rozpracúvaných tém. Samotné príklady zároveň dokumentujú reálne situácie slovenskej školskej sociálnej práce, príp. vzdelávania v sociálnej práci s využitím service-learning. Záver každej z kapitol obsahuje stručné zhrnutie nosných poznatkov. Napokon, pre overenie naučeného, sú poslednou časťou kapitol formulované otázky. Okrem nich však študenti a študentky nájdu v tejto časti aj námety na diskusiu, ktoré vyžadujú hlbšie zamyslenie nad parciálnymi otázkami i reflexiu vlastných skúseností.

Tradícia využitia metódy service-learning v pregraduálnej príprave sociálnych pracovníkov a pracovníčok na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove* siaha do roku 2012, kedy Doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, PhD. prišla s inovatívnou myšlienkou a konkrétnym návrhom na zlepšenie záujmu študentov a študentiek sociálnej práce o dianie v komunite, prostredníctvom tejto vzdelávacej metódy.

Skúsenosti z minuloročného kurzu Service-learning, kde všetky zúčastnené strany (univerzita, študenti, zariadenia) konštatovali nečakané výstupy, presvedčenie o vysokom potenciáli tejto metódy aktivizovať budúcich školských sociálnych pracovníkov a vytvárať platformu pre efektívne sieťovanie univerzity, študentov a organizácií z praxe, ako aj vynikajúce výsledky zo zahraničia, predstavovali základnú motiváciu pre pokračovanie v tomto snažení, tento krát v rámci kurzu *Školská sociálna práca*. Projekt bolo možné zrealizovať predovšetkým vďaka myšlienke Mgr. Michaely Skyba, PhD., spolupráci PhDr. Denisy Šoltésovej, PhD., podpore *Nadácie Tatra banky* v rámci grantového programu *Kvalita vzdelávania* a s pomocou spolupracujúcich partnerov, ktorým týmto vyjadrujeme úprimné poďakovanie.

Menovite naše poďakovanie patrí školskej sociálnej pracovníčke, Bc. Marianne Dlugošovej, za jej čas venovaný študentkám kurzu, rozšírenie obzoru študentiek o úlohách sociálnych pracovníkov v školách, zdieľanie svojich skúseností, podporu a trpezlivosť, riaditeľovi *Základnej školy s materskou školou Svinia*, Mgr. Richardovi Jurčišinovi, za jeho podporu, záujem a otvorenosť voči inováciám vo vzdelávaní, a pedagogickému zboru za spoluprácu a ochotu participovať na projekte. V neposlednom rade však aj študentom a študentkám, ktorí sa podieľali na úspešnosti projektov v rámci service-learning.